

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

2016/1
HUNGARIAN APPLIED ARTS

A Képeslevelezőlap-gyűjtők Országos Egyesületének negyedszázada

■ Témája határtalan, formája változatos, gyártása tömeges. A képes levelezőlapról van szó, amely fénykorában, a 20. század első másfél évtizedében csak-

nem olyan népszerű volt – igaz, kis túlzással –, mint manapság a mobiltelefon. A képes levelezőlap születésének évét 1870-re datálják. 1970-ben nagyszabású kiállításon emlékeztek az esemény centenáriumára Budapesten is. A képes levelezőlap világszerte nagy és gyors „karriert” futott be. Írásunkban a hazai terjedésére emlékezünk a Képeslevelezőlap-gyűjtők Országos Egyesülete megalakulásának negyedszázada alkalmából.

A képeslapok gyors elterjedése olcsóságuk és újszerűségük mellett szoros kapcsolatban állt az utazással, üdüléssel. „A kapitalizálódás elsősorban a kispolgári és középrétegek számára gyorsította meg a világ megismerésének igényét, illetve felkeltette és részben kielégíthetővé is tette az erre irányuló igényt” – írja *A képes levelezőlap története* című monográfiájában Petercsák Tivadar. Az első, nagy számban készült képeslapok leginkább a népszerű felvidéki gyógyfürdőkről készültek (Pöstyén, Bártfa). Ám a városképek mellett rövidesen szinte minden ma is létező téma megjelenik: üdvözletek, jókívánságok, reklámok, fontos történelmi, politikai és aktuális események, világháború, híres emberek portréi, színház-, film- és sportvilág közismert személyiségei, művészi reprodukciók, nagy rendezvények, humoros jelenetek, csacsaságok egyaránt. Ahogy a bélyegeken, úgy a képeslapokon is rendszeresen ábrázolták a fontosabb sporteseményeket is. És talán nem meglepő, hogy a megszállott gyűjtők birtokában igencsak ámulásra készítő technikával készült képes levelezőlapokat lehet találni. A képes levelezőlapok is kordokumentumok. Az üdülőknek, nyaralóknak, kirándulóknak szinte kötelező volt ismerőseiknek, barátaiknak üdvözlőlapokat küldeni, amiket a családi képeslapalbumban helyeztek el, szinte közzemlére téve, hogy a vendégek meg is csodálhassák azokat.

A képes levelezőlap a személyes kapcsolattartáson túl fontos szerepet töltött be az ismeretterjesztésben is. A város- és falufotók ma is nélkülözhetetlen forrá-

Repró: Gal Zoltán

←
Újévi képes levelezőlap
/ New Year card
[1904]
papír, litográfia
(Pittmann-né Mikó
Ildikó gyűjteménye) /
paper, lithography
(Collection
of Mrs Ildikó
Pittmann Mikó)
[13,5x7 cm]

Képes levelezőlap / Picture postcard

[1902] papír, litográfia (Gál József tulajdona) /
paper, lithography (Collection of József Gál) [13,6x9 cm]

sai a helytörténetnek, kitüntetetten az építészettörténetnek. A millennium évében például Budapestről tizenkét, 1910 körül harminc-, az 1924–1928 közötti években pedig a régi Budapestről hatvandarabos sorozat jelent meg. Az 1938-as budapesti eucharisztikus kongresszus alkalmából 230 ezer példányban tizenkét lapos, 150 ezer példányban pedig tizenhét lapos sorozat jelent meg. 1940-ben Horváth Jenő rajzaival szerény kivitelű, oktatást szolgáló sorozatokat adott ki a Magyar Nemzeti Szövetség, *Magyar élet a magyar földön, A történelem lapjaiból* (A honfoglalástól Mátyás királyig, Mohácsi Trianonig), *Képeslapok betűországából* címmel. A neves grafikus, festőművész és litográfus, Helbing Ferenc (1870–1958) pedig a magyar mondavilágot rajzolta meg hét lapon. A felsoroltak csak példák arra a változatosságra és gazdagságra, amely – a bélyegekhez hasonlóan – az ismeretek bővítését ugyanúgy szolgálta, mint az esztétikumot.

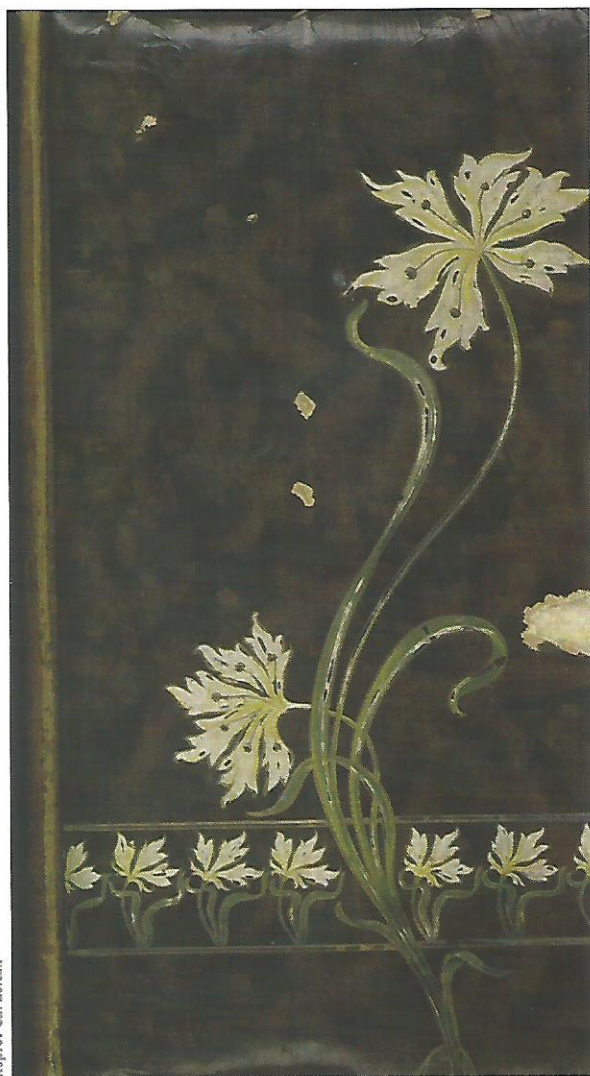
A képeslapok világhódító népszerűségének első számú megteremtője és terjesztője a posta volt és maradt máig. Kiadók alakultak nagy példányszámú képeslapok megjelenítésére, de kis könyvkereskedések, intézmények is jelentettek meg képeslapokat. A 20. század második felében magánszemélyek szintén készítették jeles grafikusokkal üdvözlőlapokat, az alkotó aláírásával is, amely még értékesebbé tette a gyűjtők számára (is) a lapot. A múzeumok, képtárak hasonlóképpen bőséges választékot kínálnak az érdeklődőknek.

1986-ban országos képeslevelezőlap-kiállítást rendeztek Szombathelyen a város Művelődési és Sportházában. A találkozón 45 kiállító volt jelen 100 négyzetméteres kiállítási területen. Ezen a találkozón részt vett többek között a Magyar Posta, a szerencsi Zempléni Múzeum és több művészeti intézmény képviselője, ahol a résztvevők elhatározták, hogy megalakítják a képes levelezőlapot gyűjtők önálló egyesületét. A bélyeggyűjtők szövetségének volt egy parafiletília szakosztálya, amely magába foglalta a képeslapgyűjtést, de ide tartozott szinte valamennyi gyűjtői tevékenység. A képes levelezőlapok gyűjtői azonban létszámban meghaladták más gyűjtők létszámát. Az elhatározás után viszont évekig nem történt semmi, ezért az 1989-es – ismét szombathelyi – kiállításon a

résztvevők a helyi gyűjtők klubjának kezdeményezésére, a kiállítás alkalmával, augusztus 20-án életre hívták a Képeslevelezőlap-gyűjtők Országos Egyesü-

**Képeslevelezőlap-gyűjtő album /
Album for postcard collection**

1900-as évek eleje, lakkozott papír (Gál József tulajdona)
/ early 1900s, lacquered paper (Collection of József Gál)
[38x21 cm]

Repró: Gál Zoltán

Repró: Gál Zoltán

letét. Elnökké a kezdeményező Kőszegfalviné Pajor Klárát választották, alelnök Juhász Árpád, titkár Bog-nár Béla lett. Az elnökség személyi összetétele a ne-gyedszázad alatt természetesen sokat változott. A 60 taggal megalakult egyesület létszáma csakhamar 300 főre növekedett, mára azonban leapadt, mert az ala-pítók nagy része meghalt, a fiatalok körében pedig nincs divatban a gyűjtés. (Igaz, az egyesületnek soha-sem volt tagja minden gyűjtő, még a legjelentősebbek közül sem.) A tagság átlagéletkora közel van a hetven-hez. Az alakuló ülésen az ország számos településének képviselői vettek részt. Hódmezővásárhelytől Kecskeméten, Egeren, Bányaterenyén, Kiskunmajsán, Miskolcon, Decsen, Törökszentmiklóson, Szegeden, Szerencsen, Nagyatádon, Újlétán, Veszprémen, Sopronon át Szombathelyig. Fontos hely volt természetesen a főváros is. Az egyesület fontos előfutárának tekinthető az 1960-as évektől – elsősorban a Fővárosi Művelődési Házban – működő *Ki mit gyűjt?* klubok egyikeként a Köves Sándor vezetésével működő csoport. Izgalmas gyűjtői élet folyt a Zempléni Múzeumok Baráti Körében, elsősorban Szerencsen, hiszen itt élt Petrikovits László (1901–1972) orvos, akinek 400 ezer darabot számláló képeslap-kollekciójának adományozásával jött létre az ország (külföldön is

**Városképes levelezőlap / Postcard
with town view**
[1903] papír;
litográfia
(Pittmannné Mikó
Ildikó gyűjteménye) /
paper, lithography
(Collection
of Mrs Ildikó
Pittmann Mikó)
[9x14 cm]

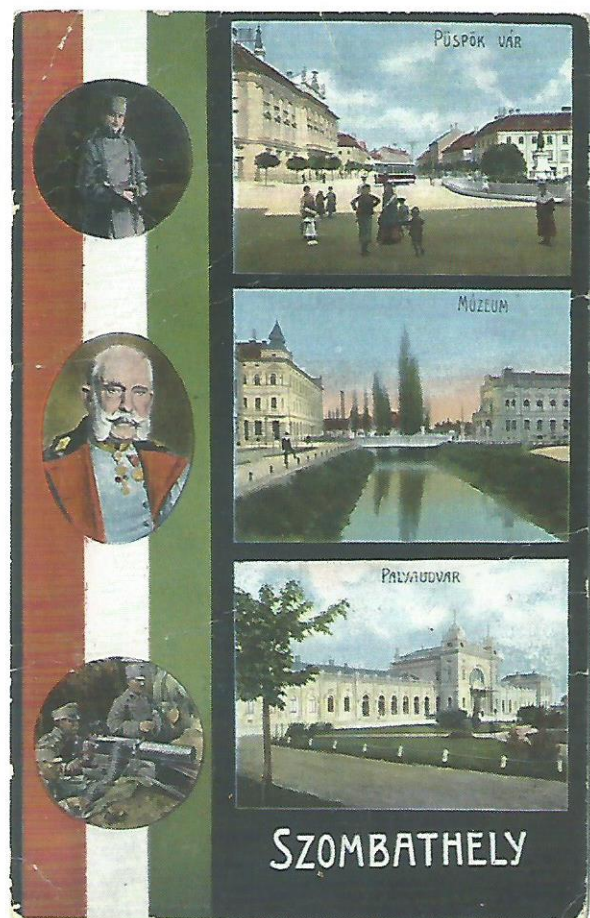
→
Városképes levelezőlap
I. Ferenc József
portréjával /
Postcard with town view
and portrait
of King Franz Joseph I
1910-es évek, papír,
ofszet (Molnár József
gyűjteménye) /
1910s, paper, offset
(Collection
of József Molnár)
 [14,2x9,1 cm]

számontartott) múzeumi gyűjteménye. Az újjászerveződő képeslapgyűjtő egyesület megalakítását segítette a budapesti Művészetbarátok Egyesülete. Igaz, nem ez volt az első hazai egyesület, hanem – külföldi mintákra – az 1898 decemberében Székesfehérváron alakult Hungária, Klökner József könyvkereskedő és könyvkiadó vezetésével. Az első világháború azonban elsodorta ezt az egyesületet is.

Az első országos egyesület megalakulását és elsősorban a korai esztendőik működését figyelemmel kísérte a helyi és a természetesen akkor még kevés országos napi- és hetilap is. A népszerűsítésbe, illetve a gyűjtők egymás közti kapcsolattartásába „bekapcsolódott” a gyűjtők saját lapja is. Az első 1899-ben jelent meg, kiadója a már említett Klökner József volt. Ezután még kiadtak más, néhány rövid életű lapot is. A mai országos egyesület sokszorosított, *Képes Levelezőlap* című 4-8-10 oldalas kiadványa azonban már negyedszázada szolgálja a gyűjtők sokféle igényét. Szerkesztője az egyesület elnöke, Kőszegfalviné Pajor Klára.

A periodika mellett százszámra jelentek meg olyan képes albumok (könyvek) is, amelyek egy-egy város, nagyobb község vagy megye régi képeslapokon ábrázolt (jobbára) múltját és jelenét mutatják be. A fővárosról már 1983-ban megjelent egy helytörténetileg érdekes és értékes kiadvány *Budapesti üdvözlét* címmel. A budapestit követte Szentés (1985), Sáropatak (1988), Szombathely (1994), Zalaegerszeg (1996) hasonló kiadványa. A 21. század első évtizedében pedig Hódmezővásárhely, Karcag, Kőszeg és több más város tekintette fontosnak, hogy múltját képeslapokon is bemutassa az érdeklődőknek. A határon túliak – például Losonc, Kolozsvár, Galánta, Marosvásárhely – ugyancsak szükségesnek tartották múltjuk ilyenén való dokumentálását.

A gyűjtők anyagaikat az áttekinthetőség miatt „kénytelenek” valamilyen formában rendszerezni. Az egyik legnagyobb gyűjtő, a szentpétervári N. Sz. Tagrin a könyvtárak által használt ETO (Egyetemes Tizedes Osztályozás) rendszerét vette a földolgozás alapjául. A gyűjtemények gazdái azonban jelenleg személyes döntés alapján – ki-ki legjobb belátása szerint – alakítják az elrendezés, a feldolgozás és a tárolás

Repró: Gál Zoltán

módját. (A tárolás legpraktikusabb módja a doboz.)

Petercsák Tivadar hat nagy tematikai egységbe sorolta a gyűjtemények lehetséges feldolgozásának szempontjait. Ezek: I. A múlt és jelen a képeslapokon (alegységei: Város- és tájképek; Közlekedési eszközök; Népelet, népművészet; Történelem, politika, propaganda; Alkalmi levelezőlapok). II. Művészetek a képes levelezőlapokon (alegységei: Képzőművészet; Színház, film, irodalom, zene). III. Reklámképeslapok. IV. Humor, fantázia. V. Üdvözlőlapok. VI. Képeslaptechnika, Különleges képes levelezőlapok.

Erős László gyűjtő ábécérendbe sorolta a 34 témába osztályozott kollekcióját. Az egyes címszók alatt részletezi is (igaz csak példaként) a csoportba ren-

dezhető témákat. Például az állatvilág áttekinthető feldolgozását a következő módon tartja lehetségesnek: madár, hal, rovar. Az állatábrázolások számát tekintve kétségtelenül a ló és a kutya vezet. Javaslatára szerint a kutyákat fajtájuk szerint is lehet csoportosítani. A téma határtalansága miatt azonban más rendszerezés is elvégezhető.

A rendszerbe foglalás elengedhetetlen, hiszen nem ritkák a több tízezret számláló gyűjtemények. A már említett Petrikovits László 400 ezer darabot számláló kollekciója a nemzetközi „képeslapéletben” is jegyzett. (Varga Gusztávné 120 ezer, Kassai Árpád 250 ezer, Gyökér István 200 ezer, Pál János 200 ezer, Sebestyén Imre 100 ezer, Kisgyörgy Erzsébet 100 ezer képes levelezőlap birtokosa.)

Az alkalmi kiállítások mellett – amikor már meggyengült egészségi állapotuk vagy más ok miatt a gyűjtők nem tudnak foglalkozni lapjaikkal – szívesen adják „kincseiket” intézményeknek, alapítványoknak, mert remélik, hogy így nem szóródik szét az értékes anyag. Ritkábban magánmúzeumot alapítanak, mint például Gyökér István, aki 1991-ben Budai Magánmúzeum Alapítvány néven helyezte el lapjait, Bátor-terenyén pedig Barják Gyula alapított kiállítóhelyet. Több jelentős gyűjtemény azonban szétszóródott. Ez történt Dumtsa Jenő (1838–1917) egykori szentendrei polgármester 20 ezer darabos városképes világgyűjteményével az 1960-as években.

A lapok technikai előállításuk is sokféle. A leggyakoribb nyomdai sokszorosító eljárások: litográfia, fénynyomás, fotóeljárás, fotómontázs, ofset, rézmetszet, autotípia.

A nagyüzemi módon előállított lapok mellett számos kuriózumot is megőriztek a gyűjtők. Néhány közülük: alumíniumból készült, fémfóliázott, dombornyomott, fából (nyírfakéreg, fenyő) készült, hímzett (magyar találmány, 1900), aranyzással kivarrott (magyar találmány, 1899), üveggyönggyel bevont, lepkés, élővirágos, illatos, kihúzható, összerakható-mozaikos, dörzsölős, kukucskálós, céllövöldés, hanglemezes, háromdimenziós (1910-től), átvilágító, hologramos, világító/fluoreszkáló stb.

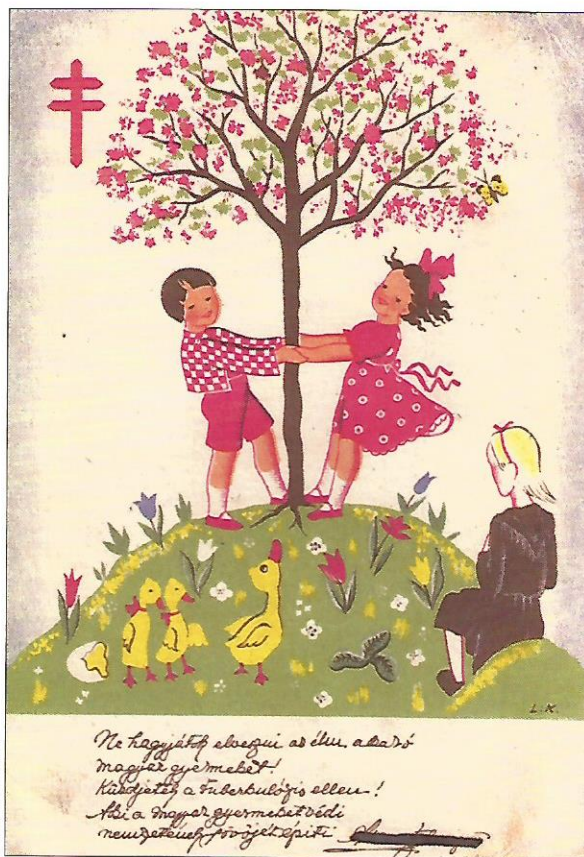
Formája is változatos. A hagyományostól (általában 14,5 x 10,5 centiméter) eltérően készültek nagyobb és kisebb méretben, sőt a téma körvonalát ábrázoló formában is. Ilyenek például a Magyarország vagy a Balaton körvonalát formázó képek, a karácsonyfa formájú lapok vagy az újszülött érkezését köszöntő, bölcső formátumú képeslapok.

A lapok kiadásával párhuzamosan több, erre a célra szakosodott kiadó alakult világszerte. A kiadás első éveiben – a 19. század végétől a 20. század első másfél évtizedéig – például Angliában 140, Németországban 880, Franciaországban 80 millió képeslapot jelentettek meg a kiadók. Magyarországon is több nagyobb kiadó (Divald család, Klösz György és Fia, Weinstock Ernő, Kosmos Hírlapkiadó, Posner Grafikai Műintézet) mellett sok kis kiadó, intézmény, magánszemély és alkalmi lapkiadó jelentkezett képeslapokkal. A nép-

←
Politikai képes levelezőlap / Vági Flóra: Perroquet – bross / Flóra Vági: Perroquet. Brooch [1926] papír, ofset (Pittmann-né Mikó Ildikó gyűjteménye) / paper, offset (Collection of Mrs Ildikó Pittmann Mikó) [14x9 cm]

→
**A tuberkulózis
 leküzdését támogató
 jótékonyági
 képes levelezőlap /
 Anti-tuberculosis
 charity postcard**
 1930-as évek, papír,
 ofset (Kőszegfalviné
 Pajor Klára
 gyűjteménye) /
 1930s, paper, offset
 (Collection
 of Mrs Klára
 Kőszegfalvi Pajor)
 [13,5x9,5 cm]

Repró: Gál Zoltán

szerűségre (és üzleti haszonra is) jellemző, hogy a szerencsi múzeumban őrzött, az 1954 előtti Debrecen ábrázoló lapokat 45 kiadó jelentette meg. A hazai kiadás legjelentősebbje 1945 után a Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1990 után újra megjelentek a magánkiadók, például a Lizzy Card Papír, Top Card Kiadó, Zsigray Stúdió, Hazánk Könyvkiadó.

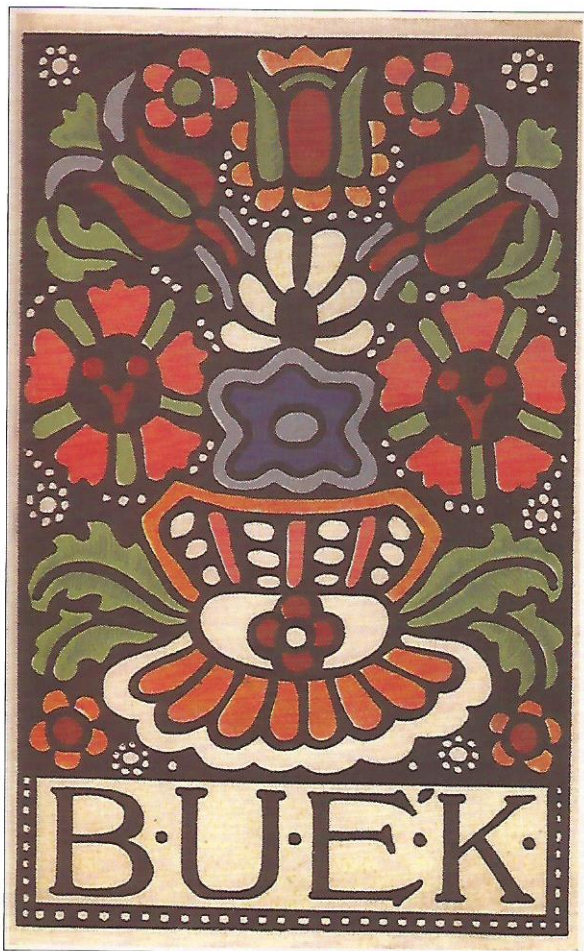
Az alkotók között találunk a képzőművészet más területén is kiemelkedőket, például Bíró Mihály, Bortnyik Sándor, Buday György, Haranghy Jenő, Helbing Ferenc, Kozma Lajos, Légrády Sándor, Mühlbeck Károly, Neogrady Antal, Zádor István, a legtöbb alkotó nevét (még a jegyzeteket is!) azonban mára az utókor elfelejtette. Ehhez hozzájárult az is, hogy az első esztendőkhöz csak ritka esetben jelezték nevüket a lapokon. A kutatók által földerítettek közül néhány

nyuk nevét itt említsük meg: Józsa Károly, Kardos Böske, Gönczi-Gebhardt Tibor, Undi Mariska, Tary Lajos.

A grafikusok mellett igen fontos szerepet kaptak a fotográfusok is, hiszen a képeslapok jelentős hányadát ma is a településekről készített alkotások jelentik. A fotósok sem nagyon jelezték a nevüket az első évtizedekben. Néhányuké szerencsére azonban így is

Újévi képes levelezőlap / New Year card

[1940] papír, ofset (Kőszegfalviné Pajor Klára gyűjteménye) / paper, offset (Collection of Mrs Klára Kőszegfalvi Pajor) [13,5x9,5 cm]

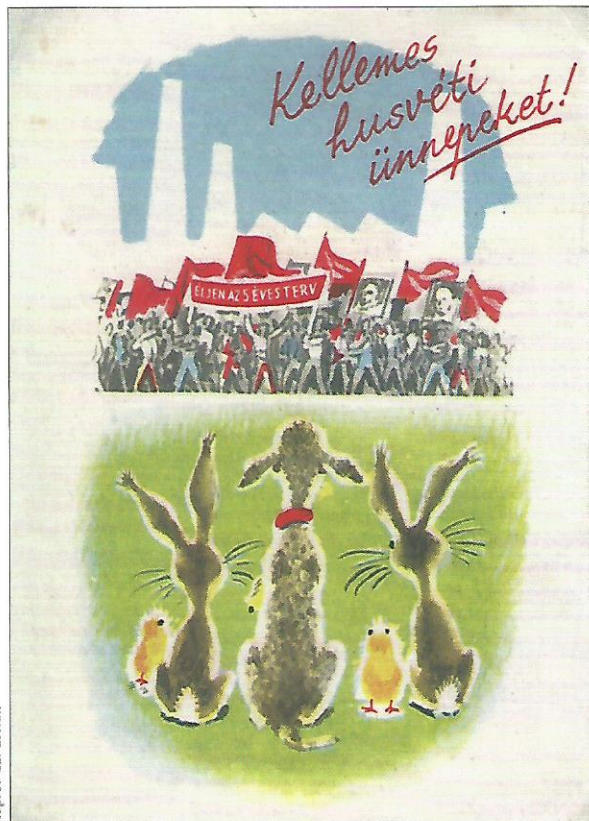

Repró: Gál Zoltán

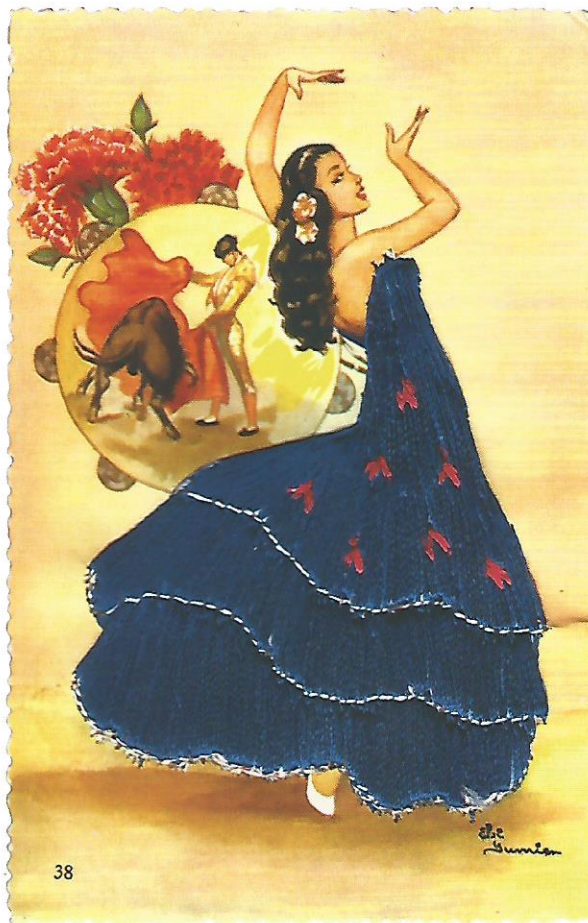
ismert, például: Sterlinszky Sándor, Balázsovich Gyula, Angelo (Funk Pál), Csiky András. Napjaink alkotói már nagyrészt jelzik alkotásaikon a nevüket.

A lapok – elsősorban az alkalmi üdvözlőlapok – kialakították saját jelképrendszerüket is. A húsvéti lapok a nyúl, a bárány, a kiscsirke, a tojás, a kora tavaszi virágok; a karácsonyi képeslapok a karácsonyfa, üveggömbök, csodálkozó gyerekek, havas tájak, „karácsonyi csendéletek”, angyalok; az újévi üdvözlőlapok a kéményseprő, malac, pezsgősüveg, négylevelű lóhere nélkül elképzelhetetlenek. A név- és születésnapok elmaradhatatlan kelléke pedig a virág minden mennyiségben és formában. Az állatvilág ábrázolása sem szűkölködik az ötletekben.

A karácsonyi ünnepekre, újévre évtizedekkel ez előtt még tucatszámra küldött üdvözlőlapok mennyisége azonban mára erősen csökkent. A személyesség

Repró: Gál Zoltán

Repró: Gál Zoltán

Képes levelezőlap / Picture postcard
[1980] *papír, vegyes technika*
(Kőszegfalviné Pajor Klára gyűjteménye) / *paper, miscellaneous techniques*
(Collection of Mrs Klára Kőszegfalvi Pajor)
[13,5x9,5 cm]

helyét átvette az internet, és az általa továbbított szöveg csaknem olyan sokszorosítottá válik, mint maga a képeslap.

GÁL JÓZSEF
szakíró

Irodalom

Balázs Károly: *Képes levelezőlap lexikon*. Méry Ratio Kiadó, Somorja, 2005.

Erős László: *Képeslapok könyve*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1985.

Kőszegfalviné Pajor Klára: *A képes levelezőlap helye és szerepe az oktatásban*. Szakdolgozat. 1988.

Kőszegfalviné Pajor Klára: *Röviden a Képeslevelezőlap-gyűjtők Egyesületének 25. évéről*. Kézirat. 2014.

Petercsák Tivadar: *A képes levelezőlap története*. Herman Ottó Múzeum – Dobó István Múzeum, Eger–Miskolc, 1994.

←
Húsvéti képes levelezőlap / Easter postcard
[1950] *papír, offset*
(Molnár József gyűjteménye) / *paper, offset*
(Collection of József Molnár)
[14,5x10 cm]

